

การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

Museum Management of Ban Srang Rueang temple, Mueang District, Sisaket

ธัญพงษ์ สารรัตน์
ชุตินา เมขวัน
ชนิดา ตันไพบุลย์
เฉลิมพล สวัสดิ์พงษ์
Thanyapong Sararat
Chutima Mekwan
Chanida Tonpaiboo
Chalermpon Sawaspong

การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ¹

Museum Management of Ban Srang Rueang temple, Mueang District, Sisaket

ธัญพงศ์ สารรัตน์²

ชุตินา เมฆวัน³

ชนิดา ตันไพบูลย์⁴

เฉลิมพล สวัสดิ์พงษ์⁵

Thanyapong Sararat

Chutima Mekwan

Chanida Tonpaiboo

Chalermpon Sawaspong

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งเน้นศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ และสภาพปัญหาในการจัดการ เพื่อหาแนวทางในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องที่เหมาะสม เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นศึกษาระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์แบบการมีส่วนร่วมของชุมชน และสภาพปัญหาของพิพิธภัณฑ์ จากทัศนคติของเจ้าอาวาสวัดบ้านสร้างเรื่อง ผู้ดูแล

-
- 1 บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ตำบลห้วยป่าปล้อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งได้รับการสนับสนุนข้อมูลจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ
 - 2 อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
 - 3 อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
 - 4 อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
 - 5 อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

พิพิธภัณฑ์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ได้ศึกษาความคิดเห็น และความพึงพอใจของผู้เข้าชมจากการสัมภาษณ์ สมุดเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ และตอบแบบสอบถาม เพื่อไปวิเคราะห์เชิงพรรณนา ทำให้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปวิเคราะห์รูปแบบในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องที่เหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องมีสภาพปัญหาทางด้านการจัดการพิพิธภัณฑ์เป็นการจัดการโดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้พิพิธภัณฑ์มีการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์ที่ขาดความต่อเนื่อง ขาดการพัฒนา และขาดความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เชิญปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ให้ข้อมูลเรื่องราวของโบราณวัตถุ ขอความสนับสนุนจากกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่น สถานศึกษา มหาวิทยาลัย หน่วยงานของภาครัฐ และเอกชน ในรูปแบบการจัดการอย่างมีส่วนร่วมนี้จะนำไปสู่สำนึกร่วมของคนในท้องถิ่นให้รู้จักหวงแหนโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเห็นคุณค่าในท้องถิ่น ขณะเดียวกันสามารถเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์วัด การจัดการพิพิธภัณฑ์ วัดบ้านสร้างเรื่อง

ABSTRACT

The study is a combined qualitative and quantitative Research to identify the suitable form of management for Wat Ban Srang Rueang Museum. It examines existing cultural resources in the museum and its outlying community as well as its problems and obstacles. From the perspectives of the abbot of Wat Ban Srang Rueang, community members and other related persons. Data from interview, questionnaires, and visitor comments were also collected to delineate their satisfaction and opinions on the suitable form of museum management. Statistical and descriptive analyses were then implemented. The study findings revealed

museum stems from the lack of community participation, which leads to management discontinuity, lack of development and discontinuing museum activities. The study recommends that a suitable form of museum management must rely on community participation. There are local scholars and knowledgeable in the relics and cultural articles in the museum's collection who can be recruited to participate in the museum's management. Additional assistance can be obtained from community members local groups as well as educational institutions universities, government and private agencies in the region. This form of community participatory management will enhance local awareness on the significance of their cultural heritage and community solidarity. Community participation not only builds up the collective pride of local people to appreciate and cherish the area's historical site and ruins but also strengthens community relationships

Keywords: local Museum, Temple Museum, Museum Management, Wat Ban Srang Rueang

บทนำ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประเทศไทยได้ชื่อว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ควรแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างยิ่ง เกือบทั่วประเทศเลยก็ว่าได้ที่มีโบราณสถาน และโบราณวัตถุอันเก่าแก่ที่คงเหลืออยู่ ถึงแม้จะไม่สมบูรณ์แล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะเก็บรวบรวม และสงวนรักษาไว้เพื่อที่จะได้ให้ประชาชน หรือบุคคลที่ต้องการศึกษาหาความรู้ และใช้เป็นข้อมูลหลักฐานในการเผยแพร่สืบต่อไป จึงเป็นสาเหตุให้เกิดสถานที่ซึ่งเก็บรักษาสิ่งของต่างๆ มักนิยมเรียกสั้นๆ ว่า “พิพิธภัณฑ์” ซึ่งปัจจุบันแนวคิดเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกำลังได้รับความสนใจจากสังคม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

จำนวนมากก่อตั้งขึ้นในส่วนภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป รวมทั้งความต้องการที่จะก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ของท้องถิ่นได้มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ปัญหาที่สำคัญคือ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ยังมีไม่เพียงพอ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งที่ก่อตั้งขึ้นโดยความตั้งใจของคนในท้องถิ่นจึงกลายเป็นเพียงห้องเก็บของ หรือถูกทิ้งร้างไม่ได้รับความสนใจจากผู้คน หรือหลายท้องถิ่นที่ต้องการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ยังเป็นเพียงแนวคิดที่ต้องการการสนับสนุน การพัฒนาองค์ความรู้ และรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นแนวทางที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาความร่วมมือเพื่อพัฒนาท้องถิ่น (โกวิทย์ พวงงาม, 2515 : น. 19, และรังสฤษดิ์ สัตยาวุธ, 2550 : น. 15) เนื่องจากปัจจุบันความหมายและรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านความหลากหลายของเนื้อหา รูปแบบ และวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ โดยพิพิธภัณฑ์หลายแห่งของประเทศไทยทั้งภาครัฐ และเอกชนได้พยายามจัดทำให้สอดคล้อง สัมพันธ์กับสภาพของบริบทสังคม อีกทั้งกระแสของประชาคมชุมชนเข้มแข็งกำลังได้รับความสนใจเป็นอันมาก ซึ่งการสร้างชุมชนเข้มแข็งได้นั้น คนในชุมชนต้องเข้าใจตนเอง และชุมชนให้ถ่องแท้เสียก่อน การสนใจเรื่องราวท้องถิ่นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และพัฒนาไปสู่ความเข้าใจ “ตัวตนหรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่น” อันจะเป็นเครื่องมือสำหรับการตัดสินใจ เพื่อการดำรงอยู่ และวิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่น (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2530 :น. 9) บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงทำหน้าที่ตั้งเป็นกระบวนการปลูกจิตสำนึกแห่งคุณค่าของท้องถิ่น และเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่าของท้องถิ่นสู่สาธารณชน (พิเนตร ดาวเรือง, 2552 : น.3 - 4)

วัดบ้านสร้างเรือง ตั้งอยู่ในเขต อบต. หนองหญ้าปล้อง ตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นวัดที่ประดิษฐานพระธาตุเรืองรองที่มีทั้งหมด 6 ชั้น วางศิลาฤกษ์เมื่อ พ.ศ. 2524 เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2526 (หลวงปู่ธัมมา พิทักษา มปป.ก.: น.11) พิพิธภัณฑ์อยู่ภายในพระธาตุเรืองรองชั้นล่าง (พิพิธภัณฑ์สีเฝ้าไทย) ซึ่งเป็นแบบจำลองปูนปั้นวิถีชีวิตของ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณี พิธีกรรมของชาวบ้าน วิถีชีวิตของบ้าน ปรัชญาธรรม สัตว์ชนิดต่างๆ และคนในสถานภาพต่างๆ เป็นต้น) และชั้นที่สามเป็นตู้เก็บและจัดแสดงโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ โบราณวัตถุที่พบในพิพิธภัณฑ์

วัดบ้านสร้างเรื่องหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสว่นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโบราณสถานวัดที่ได้รับการบริจาคจากผู้ศรัทธา และกลุ่มเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน มีทั้งเงินตรา เครื่องเงินต่างๆ ได้จัดแสดงไว้ภายในวัด นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง เช่น ภาพวาด และรูปปั้นประติมากรรมต่างๆ รูปปั้นประเพณีบุญบั้งไฟ รูปปั้นพระอุโบสถโคเทียมเกวียนด้วย โดยส่วนใหญ่ตัวละครผู้วิจัยได้เข้ามาร่วมทำงานในวัดบ้านสร้างเรื่องด้วยในฐานะคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช ตำบลหญ้าปล้อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 1 บริเวณหน้าวัดบ้านสร้างเรื่อง
ที่มา : ธัญพงศ์ สารรัตน์ 1 กันยายน 2561

จากการสำรวจเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังไม่มีผู้ที่ศึกษาวิจัยเรื่องนี้โดยตรง ทั้งในเรื่องของการจัดการตัวพิพิธภัณฑสถานเอง หรือปัญหาอื่นๆ ที่แสดงความต้องการของท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญและผลักดันพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเกิดขึ้น แต่มุ่งเน้นการศึกษาในเรื่องของการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของพระธาตุเรืองรอง โดยภาพรวมเป็นงานของพรศิริ วิรุณพันธ์ เรื่อง “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” (2550) และงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ และชานาญ โสดา

(2561) “การสื่อความหมายของพระธาตุเรื่องรองเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม” เพียงแต่กลุ่มงานที่ศึกษาในรูปแบบนี้ ยังขาดการศึกษาในประเด็นของการพัฒนาการจัดการการสร้างองค์ความรู้ด้านการจัดการพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมหรือบูรณาการกับคนในและนอกท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องที่ตั้งอยู่บริเวณชั้น 3 ขององค์พระธาตุเรื่องรองอย่างชัดเจน เป็นแต่เพียงการศึกษาเรื่องวัดบ้านสร้างเรื่อง และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบ้านสร้างเรื่องโดยองค์รวม รวมถึงยังไม่มีผู้ศึกษาคนอื่นๆ ที่นำข้อมูลเรื่องโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ชั้น 3 ขององค์พระธาตุเรื่องรองมาใช้เป็นข้อมูลหลักในการศึกษาอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ดีจากการศึกษางานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสถานที่รวบรวมสิ่งของตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา รวมไปถึงประวัติศาสตร์ และทำให้ตระหนักเห็นคุณค่าของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะไม่มีรูปแบบการจัดการที่ตายตัว โดยจะจัดการตามความเหมาะสม แต่อยู่ในพื้นฐานของรูปแบบในการจัดการพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป แต่สิ่งสำคัญที่สุด คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นของทุกคนในชุมชนจะต้องได้รับความร่วมมือกันจากหลายๆ ฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ อีกทั้งเจ้าอาวาสวัดบ้านสร้างเรื่อง หลวงปู่ธัมมา พิทักษา ต้องการให้ผู้ศึกษาช่วยหาแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ตามโครงการพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ต.หนองหญ้าปล้อง อ.เมืองฯ จ. ศรีสะเกษ ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด และพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ของคนในชุมชนและผู้สนใจ โดยจะหาแนวทางในการจัดการแสดงโบราณวัตถุที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง โดยเน้นการบูรณาการจัดการเพื่อประสิทธิผลของการจัดการ เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณวัตถุให้คงอยู่คู่ชุมชนสืบต่อไป โดยอาศัยหลักการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมการจัดการพิพิธภัณฑ์ และการมีส่วนร่วมกับชุมชนมาบูรณาการประกอบ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้อาศัยผลงานวิจัย 2 เรื่องดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาลักษณะทั่วไปของพิพิธภัณฑ์ และบทบาทของท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ที่มีต่อการพัฒนาวัดบ้านสร้างเรื่องเพื่ออภิปรายผลในบทความนี้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่มาแล้วบางส่วน ทำให้พบปัญหา คือ ด้านการเก็บรักษาวัตถุโบราณในพิพิธภัณฑ์ไม่เป็นระบบ ปล่อยให้ตามมีตามเกิด คือ จัดวางตามพื้นในพิพิธภัณฑ์ เพราะผู้เก็บยังไม่ทราบถึงด้านการอนุรักษ์ และการบริหารจัดการ โบราณวัตถุเหล่านี้จึงไม่มีหลักประกันในความมั่นคง ปลอดภัย และมีบางชิ้นผุพังไปตามกาลเวลา เพราะอยู่ในมุมอับชื้น มีเชื้อราและแมลงอาศัยอยู่ และเนื่องด้วยยังขาดผู้รับผิดชอบดูแล มีเพียงบางบุคคลที่มีใจรักในโบราณวัตถุ และเห็นคุณค่า แต่ทำได้เพียงเก็บรักษามีให้ถูกทำลาย หรือสูญหาย แต่ไม่ได้มีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณวัตถุโดยตรง โดยส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ และผู้ดูแลไม่กี่คน เพราะอาคารพิพิธภัณฑ์อยู่ใกล้เคียงกับกุฏิในวัดบ้านสร้างเรื่อง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน
2. เพื่อหาแนวทางในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ประวัติ ความเป็นมา และพัฒนาการของวัดบ้านสร้างเรื่อง และพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง
2. ศึกษาประวัติความเป็นมา และความสำคัญของโบราณวัตถุทั้งหมดในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง
3. ศึกษารูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องผ่านแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เห็นถึงศักยภาพความสามารถในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และพึ่งพาทภายนอกได้ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชน

4. ศึกษาสภาพปัญหาของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง
5. ศึกษารูปแบบวิธีการจัดแสดงโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์

ขอบเขตด้านพื้นที่

วัดบ้านสร้างเรื่อง ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ได้แก่ เจ้าอาวาสและพระลูกวัดบ้านสร้างเรื่อง คณะกรรมการวัด ชาวบ้านที่อาศัยโดยรอบวัด นักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรภาคเอกชน

ขอบเขตด้านแนวคิด

คณะผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดและนิยามด้านพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน และการจัดการแหล่งเรียนรู้ในลักษณะของห้องเรียนชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ได้เคยสร้างไว้ตั้งแต่ในอดีต เพื่อประโยชน์ในการใช้สอย การดำรงชีพ และพิธีกรรมต่างๆ อันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ควรแก่การอนุรักษ์ไว้

ชุมชนวัดบ้านสร้างเรื่อง คณะสะพานบุญ หมายถึง ชุมชนที่อยู่รอบๆ วัดบ้านสร้างเรื่อง

พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง หมายถึง พิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชนใน และนอกพื้นที่ โบราณวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่ไว้มาจากการสำรวจ และรวบรวมของหลวงปู่ธัมมา พิทักษา และยังมีผู้บริจาคให้กับวัดบ้านสร้างเรื่องมีทั้งพระพุทธรูป หินทราย โลหะ และไม้ พับหนังสา พระธรรมคัมภีร์ที่จารึกด้วยใบลาน เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องปั้น ฝ้าย พาน ชัน เครื่องจับสัตว์ กำไล สร้อย แหวน ตุ้มหู เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร และอื่นๆ

การจัดการอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน หมายถึง การที่ชาวบ้าน พระสงฆ์ นักวิชาการ หรือผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ในอำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การประชุม การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ จนกระทั่งการวางแผนดำเนินงาน การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงสภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ รูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ รูปแบบการจัดแสดง และปัญหาของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรือง
2. เป็นแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

วิธีการวิจัย

ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร และศึกษาภาคสนามโดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และพิพิธภัณฑ์ สังเกตรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรือง และสังเกต สอบถาม ปัญหาพบในการจัดการพิพิธภัณฑ์ เพื่อมาวิเคราะห์ และร่วมกันหาแนวทางในการรับมือ จากนั้นผู้ศึกษาใช้วิธีอธิบายตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนวัด และพิพิธภัณฑ์ และสภาพปัญหาของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรือง จึงตีความสร้างข้อสรุปออกมาเป็นรูปธรรม จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรือง บนพื้นฐานการใช้แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ประกอบกับการนำมาสังเคราะห์ และนำผลการศึกษาอธิบายให้เห็นแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งรูปแบบการจัดแสดง โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรืองที่เหมาะสม และนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนาความในการเขียนรายงานต่อไป

ผลการวิจัย

ข้อมูลเกี่ยวกับวัดบ้านสร้างเรือง

วัดบ้านสร้างเรือง ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษประมาณ 7 กิโลเมตร มีศาสนสถานที่สำคัญคือ พระธาตุเรืองรอง มีขนาดฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส (30 x 30 เมตร) สูง 43 เมตร

60 เซนติเมตร มี 6 ชั้น ชั้นบนสุดเป็นที่ประดิษฐานสถูปทองคำ ซึ่งบรรจุพระเกศาธาตุของพระอรหันต์ และเป็นจุดชมทิวทัศน์ธรรมชาติอันสวยงาม ส่วนชั้นที่ 1-2 เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนา การจัดแสดงนิทรรศการรัชกาลที่ 9 มีหุ่นขี้ผึ้งแสดงความ เป็นอยู่ของชาวลาว เขมร กูย (ส่วย) เยอ ผู้เป็นพลเมืองหลักของศรีสะเกษ ชั้น 3 เป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น มีภาพเขียนฝาผนังที่แสดงถึงประวัติศาสตร์และสถานที่สำคัญของ จังหวัดศรีสะเกษ และบางส่วนยังไม่เสร็จเรียบร้อย ชั้น 4 เป็นจุดพักผ่อน ชั้น 5 เป็นลานนั่งสมาธิและนิทรรศการรัชกาลที่ 9 โดยพระครูวิบูลธรรมภาณ (หลวงปู่ธัมมา พิทักษ์) เจ้าอาวาสวัดใหม่ยายมอญในขณะนั้น (พ.ศ. 2519 - 2524) ดำเนินการสร้าง ตั้งแต่ พ.ศ. 2524 และแม้ปัจจุบันก็ยังปรับขยายพื้นที่ และมีสิ่งก่อสร้างเพิ่มตลอดมา ภายหลังจากที่หลวงปู่ได้มาจำวัดที่วัดบ้านสร้างเรื่องซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านเป็นการถาวรตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน (ภราดร ศรีปัญญา; และคณะ, 2568 : น. 58) องค์พระธาตุเรื่องรองมีลักษณะคล้ายโลหะปราสาท และงบประมาณในการสร้าง ได้จากจิตศรัทธาของมหาชน ที่ไม่มีงบประมาณจากภาครัฐสนับสนุนแต่อย่างใด ดัง คำกล่าวที่ว่า “รูปองค์กลาง ใหญ่สุด เป็นหลักเด่น หลีบล้ำเห็น ฉัตรเบียด ฉียดเวหา สถูปทรงบรมธาตุ พระศาสดา ด้วยผลทาน แห่งศรัทธา มหาชน” (ภราดร ศรีปัญญา; และคณะ, 2557 : น. 36) หลวงปู่ธัมมา พิทักษ์, ม.ป.ป.ก., น.17 ; และหลวงปู่ธัมมา พิทักษ์, ม.ป.ป.ช., น.6)

ทางวัดบ้านสร้างเรื่องมีการบริหารงานกิจกรรมของวัด โดยคณะผู้วิจิัยได้ สอบถามจากหลวงปู่ธัมมา พิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านสร้างเรื่อง กล่าวว่า แต่ก่อนวัด บ้านสร้างเรื่องมีการบริหารคน และการตัดสินใจของวัดทั้งหมดจะตกอยู่ที่คณะ กรรมการที่มาจากคณะผู้ศรัทธา ผู้ใหญ่บ้านในชุมชน คณะสะพานบุญ ต่อมาได้ เปลี่ยนแปลงโดยการตัดสินใจของวัดทั้งหมดจะอยู่ที่เจ้าอาวาสเท่านั้น และตั้ง ไวยาวัจกร เป็นผู้บริหารศาสนสมบัติของวัดตามกฎหมายที่ว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ภาพที่ 2 หลวงปู่ธัมมา พิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านสร้างเรือง
ที่มา : วัดบ้านสร้างเรือง 1 กันยายน 2561

ชุมชนวัดบ้านสร้างเรืองมีความผูกพันซึ่งกันและกันอยู่ทั้งวัด โรงเรียน และชุมชน โดยคณะผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจ สังเกตรูปแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เหมาะสมทำกิจกรรมในวัด โดยเฉพาะการทำกิจกรรมตักบาตรบนสะพานเงิน สะพานทอง และสะพานนาค การนำเด็กประถมมาสวดมนต์บริเวณลานโล่งข้างองค์พระธาตุเรืองรอง ตั้งแต่เวลาเที่ยงถึงบ่าย 3 ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้อง โรงเรียนบ้านน้ำคำ และวัดบ้านสร้างเรืองทำร่วมกันทุกปี และในวันสำคัญทางศาสนา ทางวัดจะมีการทำบุญตักบาตร สวดมนต์ ชาวบ้านก็จะเข้าร่วมกิจกรรม โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ และวัยทำงาน ถ้าว่างจากงานก็จะมาร่วมกิจกรรม เช่น งานทำบุญตักบาตรบนสะพานเงิน สะพานทอง และสะพานนาคที่สร้างใหม่ ในเทศกาลไหว้พระธาตุเรืองรองของดีคู่บ้านสืบสานประเพณีช่วงกลางเดือนเมษายนของทุกปี และงานทำบุญอายุวัฒนมงคลหลวงปู่ธัมมา พิทักษ์ ในช่วงต้นเดือนกรกฎาคมของทุกปี

หลวงปู่ธัมมา พิทักษา ได้จัดทอดผ้าป่าโบราณวัตถุเพื่อนำมาเก็บรักษา และจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ทางวัดบ้านสร้างเรื่องจัดขึ้น มีคนเข้ามาบริจาคโบราณวัตถุมากมายจนเต็มพิพิธภัณฑ์ และของบางอย่างไม่มีที่จะเก็บจนต้องวางทับกัน และแขวนไว้ด้านนอกพิพิธภัณฑ์ และได้จัดกลุ่มคณะสำรวจแหล่งโบราณสถาน ทำให้ความผูกพันระหว่างชุมชนกับวัดมีมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีองค์กรต่างๆ ที่ได้เข้ามาใช้สถานที่วัดบ้านสร้างเรื่องเพื่อทำกิจกรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่งคือ พิพิธภัณฑ์และวัดแห่งนี้มีฐานะเป็นห้องเรียนของชุมชนนั่นเอง (ทีศนา เขมมณี, 2560 : น.91 - 92)

ข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง

พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการสร้างพระธาตุเรื่องรองที่เป็นหอประวัตินาครีในรูปตึกทรงเจดีย์พระธาตุ (เทพนม บุญตาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561) ที่หลวงปู่ธัมมา พิทักษา ได้ทำการทอดผ้าป่าโบราณวัตถุของชาวบ้าน ที่นำมาบริจาคให้กับทางวัดบ้านสร้างเรื่อง ทางวัดจึงได้ทำการจัดแสดงให้ชาวบ้านในชุมชน และผู้ที่สนใจได้เข้าร่วม และเนื่องจากวัดทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์ในการเก็บรวบรวมรักษาโบราณวัตถุ อนุรักษ์ และสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีคู่กับสังคมไทยอย่างช้านาน ภายใต้การบริหารจัดการที่มีลักษณะสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดจะทำหน้าที่ธำรงพระพุทธศาสนา แล้วยังเป็นสถานที่สะสมจัดแสดง ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งของที่สะสม ไม่ว่าจะของสิ่งนั้นจะมีค่า แลกประหลาดหรือสิ่งที่ดีกว่าไม่เป็นสิริมงคลก็นำมาถวาย เพราะคนที่นำถวายเชื่อว่า การถวายของให้กับวัดเป็นสิ่งที่ดี หรือถ้าเป็นของแปลกประหลาด ของที่ไม่ดี ก็ถือว่าบุคคลธรรมดาทั่วไปหากได้ครอบครองจะเกิดโทษ ถ้านำไปถวายวัดน่าจะพ้นทางออกที่ดี เพราะวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์น่าจะแก้เรื่องร้ายให้กลายเป็นดีได้ โดยสิ่งของที่นำมาถวายทางวัดก็จะเป็นผู้จัดการตามความเหมาะสม และบางครั้งชาวบ้านที่นำของมาถวายก็เข้ามาชมสิ่งของนั้น โดยทางพระที่เก็บก็อาจจะเป็นผู้นำชม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งอาจจะเทียบกับเสมือนเป็นการจัดการพิพิธภัณฑ์ และบทบาทของพระก็เสมือนภัณฑารักษ์ เพราะฉะนั้นวัดก็จะเป็นพิพิธภัณฑ์มาตั้งนานแล้ว โดยวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์มีดังนี้

1. เพื่อปลูกจิตสำนึกให้พระภิกษุ สามเณร และประชาชนมีความกระตือรือร้น และเห็นความสำคัญในโบราณวัตถุ
2. เพื่อปลูกจิตสำนึก และสร้างเสริมให้พระภิกษุ สามเณร และประชาชนได้ตระหนักถึงการดูแลและจัดเก็บบำรุงรักษาโบราณวัตถุอย่างถูกหลักการเก็บรักษา และคงทนจนสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สืบต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังได้
3. เพื่อเป็นแหล่งศึกษาโบราณวัตถุคดีแก่ผู้ที่มีความสนใจ เพื่อเป็นการรวบรวมโบราณวัตถุของวัดและบ้านไว้ในสถานที่เดียวกัน มีเนื้อหากระชับ เข้าใจง่าย

รูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์

หลวงปู่ธัมมา พิทักษา ได้ขอความร่วมมือคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และประชาชนในบริเวณใกล้เคียง เพื่อจัดทำทะเบียนวัตถุ จัดหมวดหมู่วัตถุ จัดบันทึกเนื้อหา แยกประเภทโบราณวัตถุ เขียนเลขทะเบียนไว้ที่วัตถุ และทำการบันทึกไว้ในสมุดใน พ.ศ. 2553 โดยชาวบ้านที่มาช่วยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ว่างจากการทำไร่ ทำนา มาช่วยในการจัดทำทะเบียนวัตถุ จากนั้นมีการจัดทำป้ายเนื้อหาของที่มาของโบราณสถานติดไว้กับตัวโบราณวัตถุ และจัดแสดงไว้ในห้องจัดแสดง โดยเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08:00 น. ถึง 18:00 น. ซึ่งผู้เข้าชมสามารถเข้าไปเปิดไฟชมโบราณวัตถุได้ด้วยตนเอง และในการรักษาความสะอาดบริเวณพิพิธภัณฑ์ และห้องจัดแสดงโบราณวัตถุได้มีเวรดูแลความเรียบร้อย ทำความสะอาดภายในพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 3, 4 บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรือง ชั้น 3 ขององค์พระธาตุเรืองรอง
ที่มา : ธันยพงศ์ สารรัตน์ 1 กันยายน 2561

พ.ศ. 2554 หลวงปู่ธัมมา พิทักษา ได้ขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เพื่อให้เข้ามาให้ความรู้ด้านการดูแลความเรียบร้อย และทำความสะอาดโบราณวัตถุ

ภายหลังมีการชำระของทะเบียนวัตถุ สมุดลงทะเบียนโบราณวัตถุได้สูญหายไป ซึ่งในปัจจุบันได้มีการพยายามดำเนินการทำอีกครั้ง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนการดำเนินงาน ซึ่งการศึกษาวัตถุบางอย่างที่มีเลขทะเบียน แต่อักษรเลือนรางอ่านไม่ชัดเจน บางชิ้นก็ได้ตีทะเบียนผิดพลาดทำให้เกิดความสับสน ขาดความต่อเนื่อง และวัตถุในพิพิธภัณฑ์ยังมีที่ยังไม่ได้ทำเลขทะเบียน เช่น กลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ส่วนของโบราณวัตถุที่พบในแหล่งโบราณสถานรอบๆ วัด ที่ทางกลุ่มสำรวจของวัดบ้านสร้างเรื่องได้ลงพื้นที่สำรวจ และเก็บมาไว้ที่พิพิธภัณฑ์

ด้านการรักษาความปลอดภัย ทางวัดได้นำโบราณวัตถุชิ้นเล็ก จัดแสดงไว้ในตู้กระจก มีประตูปิดมิดชิด บางส่วนวางไว้หลังตู้ ที่วางระหว่างชั้นได้บันได และยังติดกล้องวงจรปิดไว้ที่หน้าประตูทางเข้าพิพิธภัณฑ์ แต่อย่างไรก็ตามของที่มีมากเกินไป ไม่มีที่เก็บรักษา ของบางชิ้นอาจจะเกิดการชำรุดจากสัตว์ต่างๆ ที่เข้ามาอาศัย หรืออาจจะเกิดจากความชื้นในดิน ในแสงแดดทำให้เสียหายได้

ภาพที่ 5 องค์พระธาตุเรืองรอง
ที่มา : ฌรงคชัย ต้นสิน 1 ตุลาคม 2561

ทรัพยากรวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์

ทรัพยากรวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา และสิ่งของที่ได้รับจากการบริจาคจากชาวบ้าน ซึ่งจากการที่เข้าไปสำรวจดูแล้ว พบว่าโบราณวัตถุมีการทำทะเบียนไว้แล้ว แต่ยังมีบางส่วนที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียน บางส่วนเลขทะเบียนจางลง ไม่อาจจะระบุเลขที่ชัดเจนได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่ไม่ใช่โบราณวัตถุ ผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ เครือข่ายภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วม และการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้นั้น จะต้องมาจากผู้นำที่เข้มแข็ง โดยตามหลักของผู้นำชุมชนที่โรเจอร์ค เบลล์ กล่าวว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การมีตำแหน่งในองค์กรชุมชน การมีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับค่อนข้างดี การมีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน และการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน (2541 : 37, อ้างถึงในพรรัตน์ มณิรัตน์) และในทางภาคอีสานส่วนใหญ่มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มาก จึงทำให้พระมีบทบาทเป็นผู้นำ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสที่เป็นที่ศรัทธาของคนในชุมชน จึงทำให้การที่จะทำกิจการสิ่งใดขอความร่วมมือจากชาวบ้านก็จะได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดี

นอกจากการมีส่วนร่วมจะต้องหาผู้นำที่มีความสามารถ มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ คณะผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่พบว่า ชุมชนวัดบ้านสร้างเรื่องมีผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือ และให้ความเคารพในการตัดสินใจจะมีกิจกรรมอะไร หรือประชุมทางชุมชนจะมีการประกาศเสียงตามสายให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบข้อมูลกิจกรรมต่างๆ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ลักษณะสำคัญของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง

ในการลงพื้นที่คณะผู้วิจัยได้สำรวจของทั้งหมดในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง และได้จัดเวทีสนทนากลุ่ม โดยมีเจ้าอาวาส พระลูกวัด คณะกรรมการวัด คณะสะพานบุญ คณะศรัทธาวัดบ้านสร้างเรื่อง เพื่อหาลักษณะของพิพิธภัณฑ์วัดสร้างเรื่อง รวมไปถึงข้อมูลจากในสมุดเยี่ยมชมของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องต่างให้ความเห็น

ไปในทิศทางเดียวกันว่า พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องเน้นแนวทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชนเผ่าของศรีสะเกษ และเป็นพิพิธภัณฑ์ของท้องถิ่นแห่งแรกในจังหวัดศรีสะเกษ (ภราดร ศรีปัญญา; และคนอื่นๆ, 2558 : น.42) ดังนั้นพิพิธภัณฑ์น่าจะชูเรื่องดังกล่าวให้แก่ผู้มาเยือน

คุณค่าของโบราณวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์

คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี คุณค่าทางด้านวิชาการ และการศึกษา คุณค่าทางด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านสังคม และเศรษฐกิจในการจัดการพิพิธภัณฑ์ คู่มือรักษาโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ โดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ชาวบ้านในชุมชน และผู้ที่สนใจได้ศึกษาเข้าชมความงามที่บรรพชนได้สร้างไว้

การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์

การจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งนี้ ตามหลักของกรมศิลปากร (2546 : น.87-88 อ้างถึงในณัฐพล บุญทิศ : 2546 : น.12) กล่าวว่า ควรจัดแสดงในระดับชุมชน สิ่งของที่นำมาจัดแสดงควรมาจากในชุมชนนั้น และจัดแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตของชุมชนนั้น โดยนำโบราณวัตถุที่ได้จากในชุมชนหรือแหล่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาเล่าเรื่องเชื่อมโยงให้เข้าใจความเป็นไปทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ และในการจัดแสดง พิเศษ จันทน์ (2546 : น.132) กล่าวว่าต้องคำนึงถึงลักษณะการจัดแสดงและเส้นทางเข้าชม การจัดทางสัญจรของผู้เข้าชมจะต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยาเพื่อดึงดูดผู้เข้าชมให้เข้าชมอย่างทั่วถึง ในกรณีนี้เป็นเส้นทางที่กำหนดแน่นอนโดยแบ่งทางเข้า-ออกทางเดียวกัน โดยผู้จัดแสดงตามลำดับหมายเลข โดยจัดเนื้อที่ให้กว้างทั้ง 4 ทิศ ตรงกลางเป็นทางขึ้น สามารถมองเห็นส่วนอื่น ทำให้ผู้ชมรู้สึกอยากติดตามชมเอง

ภาพที่ 6 รูปแบบการจัดห้องแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรือง
ที่มา : พิเศษ จันทน์, 2546 : น.131

พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรืองใช้บริเวณชั้นล่าง และชั้นสามขององค์พระธาตุ
เรียงรอง มีการแบ่งเป็น 5 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ส่วนที่จัดแสดงภาพเล่าเรื่อง เป็นการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์เมือง
ศรีสะเกษ ประวัติหลวงพ่อดโต ประวัติหลวงพ่อร่มเย็น เป็นต้น ซึ่งเป็นพระพุทธรูป
ประจำพระธาตุเรียงรอง

ส่วนที่ 2 ส่วนที่จัดแสดงของใช้ที่ชาวบ้านมอบให้ เช่น โทรทัศน์ กลอง เครื่อง
มือทอผ้า ขวาน เครื่องเงิน ธนบัตรของไทย และต่างประเทศ และข้าวของเครื่องใช้
ต่างๆ ทั้งในการดำรงชีวิต และเครื่องมือทำมาหากิน

ส่วนที่ 3 ส่วนที่จัดแสดงโบราณวัตถุที่เก็บได้จากคณะสำรวจของวัด
บ้านสร้างเรือง เช่น อัฐิ ชิ้นส่วนของพระพุทธรูป ชิ้นส่วนของซากโบราณสถาน ชิ้น
ส่วนของเครื่องปั้นดินเผา และวัตถุโบราณอื่นๆ

ส่วนที่ 4 ส่วนหุ่นจำลองการแต่งกายของผู้คนในวัฒนธรรม 4 เผ่า

ส่วนที่ 5 ส่วนที่ได้มาจากการบูรณะอุโบสถ วัด และโบราณวัตถุที่พบภายใน
วัดบ้านสร้างเรือง เช่น ไม้กลายเป็นหิน เป็นต้น

อาคารที่จัดแสดงมีการเทพื้นปูกระเบื้อง ทาสีภายในใหม่ การจัดแสดงโบราณวัตถุมีการใส่ตู้ และใส่กุญแจไว้เพื่อรักษา ป้องกันการสูญหาย แต่เนื่องจากของมีจำนวนมาก จึงทำให้พื้นที่ในการจัดแสดงไม่เพียงพอ จึงวางกองไว้บนพื้น และยังมีเนื้อหาข้อมูลของโบราณวัตถุที่นำมาจัดแสดง

กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง

หลังจากพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องได้เปิดให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วม ได้มีกิจกรรมสำคัญ เช่น การอบรมมัคคุเทศก์น้อย โดยสาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และหลังจากนั้นทางวัดก็ไม่ได้จัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ เพราะทางวัดมีข้อจำกัดทางด้านบุคลากรและงบประมาณในการจัดกิจกรรม จัดทำให้พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องขาดความต่อเนื่องด้านกิจกรรม มีคนเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนน้อยเฉลี่ยประมาณ 10 คนต่อเดือนจากการเก็บสถิติแบบสอบถาม

ปัญหาที่พบในการจัดการพิพิธภัณฑ์

จากการศึกษาการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง พบว่า สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง เกิดจากชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์ และชุมชนยังไม่เข้าใจในเรื่องพิพิธภัณฑ์ ดังนั้นแนวทางในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องให้ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่ชุมชน และเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่างๆ ในชุมชน ดังนั้นพิพิธภัณฑ์จะต้องตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ และมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมและวัฒนธรรม การศึกษา และเศรษฐกิจ โดยเมื่อพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องมีการดำเนินกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์แล้ว ยังช่วยกระตุ้นระบบเศรษฐกิจของชุมชนได้อีกด้วย ส่งเสริมอาชีพพื้นบ้าน สามารถนำของที่ชาวบ้านผลิตมาขายเป็นของที่ระลึก และยังสามารช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นร้านค้า ร้านอาหาร และยังสามารถเพิ่มรายได้ให้กับเยาวชนในชุมชนที่เป็นมัคคุเทศก์อาสาอีกด้วย

ภาพที่ 7, 8 โบราณวัตถุภายในพิพิธภัณฑ
ที่มา : ฉันทพงษ์ สารรัตน์ 1 กันยายน 2561

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม คำแนะนำจากสมุดเยี่ยมพิพิธภัณฑ และการสัมภาษณ์ โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ และนักท่องเที่ยว โดยคณะผู้วิจัยจะแยกแยะปัญหาของพิพิธภัณฑ ออกเป็น 2 ด้าน คือ ปัญหาด้านพื้นที่ และปัญหาด้านการจัดการพิพิธภัณฑ

ปัญหาด้านพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่โดยรอบของวัดไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น ทำให้วัดบ้านสร้างเรื่องเป็นเพียงแค่ทางผ่าน การเดินทางเข้ามาวัดก็ซับซ้อน ถ้าคนที่ไม่รู้จักก็จะไม่เข้ามา แต่ข้อมูลดีของวัดบ้านสร้างเรื่อง คือ การมีพระธาตุเรื่องรอง ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาสักการะเป็นจำนวนมาก ในส่วนห้องจัดแสดงมีขนาดเล็ก แต่โบราณวัตถุมีมาก ทำให้โบราณวัตถุไม่สามารถหาที่เก็บไว้ได้ ต้องวางกับพื้น เพราะมีตู้เก็บรักษา (ไครสลิธิ์ สีเขียว, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561)

ปัญหาในการจัดการพิพิธภัณฑ พิพิธภัณฑวัดบ้านสร้างเรื่องเป็นการดำเนินการจากทางวัดตั้งแต่แรก โดยมีความร่วมมือจากทางมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มาช่วยดูแลในเรื่องการรักษาโบราณวัตถุ ทำทะเบียนวัตถุ แต่ยังไม่มีการใช้ความรู้ด้านการจัดการพิพิธภัณฑ ทำให้โบราณวัตถุบางชิ้นยังวางบนพื้นกองไว้รวมกัน เนื่องจากไม่มีที่เก็บรักษา ไม่มีบุคลากรในการดูแลพิพิธภัณฑ และยังขาดความร่วมมือจากคนในชุมชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาพิพิธภัณฑ เพราะทางวัดบ้านสร้างเรื่องบุคลากรส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ และสามเณร มีกิจที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของสงฆ์

ทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องของการดูแล และจัดการพิพิธภัณฑ (หลวงพ่อดุลกิจ วิเวก, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561)

ในด้านการจัดแสดง โบราณวัตถุบางอย่างไม่สามารถเล่าเรื่องราวได้ และจากการศึกษาจากสมุดเยี่ยมชม พบว่า ผู้ที่มาเข้าชมยังไม่เข้าใจเนื้อหา และวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑที่แน่ชัด ทำให้ผู้ที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑยังไม่ประทับใจเท่าที่ควร โบราณวัตถุยังขาดการจัดและการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ไปยังผู้ที่เข้าชม พิพิธภัณฑยังขาดระบบการจัดการ มองไม่เห็นคุณค่าของพิพิธภัณฑ และการเข้ามามีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑของคนในชุมชน

ในด้านความเข้าใจเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากพิพิธภัณฑทำอยู่เฉพาะแค่ภายในวัด ไม่มีการกระจายข่าวให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือมีการจัดกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ นอกจากการรับบริจาคของโบราณวัตถุเพื่อเข้ามาเก็บไว้ในพิพิธภัณฑเท่านั้น มิใช่การชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ให้กับคนในชุมชน จึงทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ

ด้านความเข้าใจของชุมชน จากการสอบถามความคิดเห็นของคนในชุมชน ถึงความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่อพิพิธภัณฑวัดบ้านสร้างเรือง โดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนประมาณ 20 ครั้วเรือน พบว่า ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามิพิพิธภัณฑ ส่วนบางคนก็รู้ว่ามิแต่ไม่เคยเข้าชม และบางคนที่เคยเข้าชมแต่ไม่ทราบเนื้อหาของในพิพิธภัณฑเป็นเพียงที่เก็บโบราณวัตถุเพียงเท่านั้น เนื่องจากพิพิธภัณฑยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้คนในชุมชนไม่เข้าใจในเรื่องพิพิธภัณฑ และไม่ได้รับผลตอบแทนจากพิพิธภัณฑ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ (วุฒิมพงษ์ ภัคดี, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561)

ด้านการสนับสนุนของภาครัฐ พิพิธภัณฑวัดบ้านสร้างเรือง เป็นพิพิธภัณฑที่มีวัดบริหารจัดการ จึงไม่ได้ขอการสนับสนุนจากทางหน่วยงานของภาครัฐ จากการสอบถามทางวัด ถ้าจะขอให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วย อย่างเช่น อบต. เทศบาล อำเภอ จะต้องทำเรื่องไปซึ่งอาจจะใช้เวลานาน จากการเข้าไปสอบถามทางเทศบาลส่วนใหญ่เทศบาลก็อาจจะช่วยเหลือได้ก็น่าจะเป็นเรื่องของข้อมูล แต่ด้านงบประมาณ

มีจำกัด เพราะงบประมาณสนับสนุนด้านศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา ได้จัดแจงเพื่อสนับสนุนงานต่างๆ ไปแล้ว ด้านอำเภอก็สามารถช่วยเหลือได้บางส่วน แต่ต้องการให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานมากกว่า เพราะพิพิธภัณฑ์ชุมชนจะอยู่ได้ก็ต้องมาจากชุมชน

สรุปปัญหาของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องเกิดจากวัดยังขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยต้องการให้ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการด้านเนื้อหา และตัดสินใจ เพราะจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ สร้างจิตสำนึกในการรักษาท้องถิ่น รวมทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่น (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, 2531 : น.49)

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” ศักยภาพของพิพิธภัณฑ์ และปัญหาในการจัดการพิพิธภัณฑ์ เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การจัดการพิพิธภัณฑ์โดยชุมชน ศักยภาพของชุมชน มีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในด้านการจัดการพิพิธภัณฑ์ สภาพปัญหาในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ข้อมูลในการศึกษา คือ เจ้าอาวาสและพระลูกวัดบ้านสร้างเรื่องผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา บุคคลทั่วไปที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์ หน่วยงาน และกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์ ถึงรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยสามารถอภิปรายผล สรุปผลการศึกษา และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องราวเกี่ยวกับโบราณคดี โดยสัมพันธ์กับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน และลักษณะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรศิริ วิรุณพันธ์ ใน

ประเด็นบทบาทของผู้นำท้องถิ่นต่อการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่วัดพระธาตุ เรืองรอง แต่จากงานวิจัยของพรศิริแทบจะไม่พบประเด็นบทบาทของกลุ่มคนซึ่งเป็น ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อวัดและพิพิธภัณฑสถาน เช่นเดียวกับงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ และชำนาญ โสดา ที่ศึกษาเพียงลักษณะทางกายภาพทางการท่องเที่ยวของวัด โดย พุดครอบครัวเรื่องพิพิธภัณฑสถาน 3 แต่เพียงบางส่วนเท่านั้น

พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่องนั้น แต่เดิมการก่อตั้งเริ่มมาจากการที่หลวงปู่ อัมมา พิทักษ์ มีความสนใจด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของท้องถิ่น ซึ่งเป็น พื้นที่ที่มีประวัติการก่อตั้งชุมชนต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน จึงได้ทำการค้นคว้าข้อมูล และเก็บรวบรวมโบราณวัตถุจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งรับบริจาคโบราณวัตถุจากชาวบ้านเพื่อมาจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งในช่วงแรกพิพิธภัณฑสถานมีความสำคัญสำหรับคน บางกลุ่ม เช่น เจ้าอาวาสและพระลูกวัดเท่านั้น ภายหลังหน่วยงานภายนอกเข้ามา ดูแลจึงเป็นที่รู้จักมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่องมีการจัดการพิพิธภัณฑสถานไม่ ต่อเนื่อง เนื่องจากการดูแลพิพิธภัณฑสถานมีเพียงแค่เจ้าอาวาสวัดสร้างเรื่องดูแล จึงไม่ สามารถดูแลจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่องได้อย่างเต็มที่ ทำให้พิพิธภัณฑสถาน บ้านสร้างเรื่องถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่ได้ทำประโยชน์ในการจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้าง เรื่อง จึงประสบกับปัญหาในการจัดการ กล่าวคือ ด้านพื้นที่ พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้าง เรื่องมีการเดินทางเข้าถึงที่ซับซ้อน ไม่มีป้ายที่เด่นชัดว่ามีพิพิธภัณฑสถานในวัด และอาคาร พิพิธภัณฑสถานมีขนาดเล็ก ไม่สามารถเก็บ และจัดแสดงโบราณวัตถุได้ ทำให้ต้องวางไว้ กับพื้น และนำมาไว้ด้านหลังพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งอาจทำให้โบราณวัตถุเหล่านั้นเกิดการเสื่อมโทรม จากธรรมชาติ เป็นที่อยู่อาศัยของแมลง สัตว์ หรืออาจจะสูญหายได้ ในด้านการจัด แสดงจากการเขียนป้ายบอกถึงชิ้นส่วนของโบราณวัตถุ แต่ไม่ได้บรรยายรายละเอียดของโบราณวัตถุสิ่งนั้น ยังขาดวิทยากรที่จะนำชมในพิพิธภัณฑสถาน โบราณวัตถุ วางรวมกันไม่แยก และจัดวางหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบ และไม่มีเอกลักษณ์ จุดดึงดูด ให้ผู้ที่มาศึกษาเยี่ยมชมสนใจ ในด้านการให้บริการ ประชาสัมพันธ์ และกิจกรรม พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่องยังขาดการจัดการด้านองค์ความรู้ และสถานที่จัดแสดง จึงทำให้ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินการประชาสัมพันธ์ ให้บริการทางด้านวิชาการการ

ศึกษา และจัดกิจกรรมใดๆ ทำให้คนในชุมชนขาดความเข้าใจ มองเห็นคุณค่าของ พิพิธภัณฑ์ จึงไม่ได้มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ดังนั้นพิพิธภัณฑ์วัด บ้านสร้างเรื่องจะต้องสร้างความเข้าใจให้ชุมชนรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ วัดบ้านสร้างเรื่อง โดยการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านพิพิธภัณฑ์ ประวัติศาสตร์ชุมชน เข้ามาให้ความรู้ความสำคัญ และเห็นคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ สร้าง ความเข้าใจแก่ชุมชน เพื่อจะได้มีจุดมุ่งหมายในทิศทางเดียวกัน โดยการสร้างความ เข้าใจในเรื่องของพิพิธภัณฑ์ จะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ พาไปศึกษาดูงานใน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจ ให้เกิดจิตสำนึก หวงแหนสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ และควรรหาแนวทางในการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เหมาะสม เพื่อให้พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้าง เรื่องมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และมีบทบาทเชิงเวทีทางวิชาการ สำหรับคนในท้องถิ่น (ชีวลสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2559 : น. 222) และอาจทำให้พิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นได้รับความนิยมในสังคมมากขึ้น เนื่องจากคนท้องถิ่นทั่วไปสามารถเข้าถึงเพื่อ ศึกษาได้สะดวกและไม่ต้องเดินทางไปชมพิพิธภัณฑ์ของทางราชการที่เคยได้รับความนิยมในสังคมไทยมาก่อนหน้านี้

อนึ่ง จากข้อสรุปข้างต้น ส่วนหนึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพรศิริ วิรุณพันธ์ และงานวิจัยของฉันทยพงศ์ สารรัตน์ และชำนาญ โสดา โดยเฉพาะบทบาท ของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์พระธาตุเรื่องรอง เป็น ลักษณะของการสื่อความหมายอย่างหนึ่งของพระธาตุเรื่องรองและอยู่ภายใต้การ ควบคุมดูแลของหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น รวมทั้งทางวัดเอง ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของพรศิริ วิรุณพันธ์ในหลายประเด็น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย จากการศึกษาถึงสภาพปัญหา และความสามารถ ของชุมชน จึงได้รูปแบบในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องที่เหมาะสม คือ การ จัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้หลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน เป็น เครื่องมือในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชน และการเดินทางเข้าถึงพิพิธภัณฑ์อย่างสะดวก สบายก็เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาชม ควรทำป้ายนำ

เสนอจุดเด่น เช่น อัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง เพื่อเป็นการดึงดูดให้คนในชุมชน หรือบุคคลที่เดินทางผ่านไปมาเข้าไปศึกษาโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ และทางพิพิธภัณฑ์จึงควรสร้างคลังเก็บโบราณวัตถุที่ไม่ได้นำมาจัดแสดงเพื่อเก็บรักษาไว้ให้โบราณวัตถุเหล่านั้นจะสามารถนำกลับมาเปลี่ยนโบราณวัตถุมาจัดแสดง เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ศึกษาพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องมีการดำเนินการต่อเนื่อง

หลังจากที่ได้มีการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ทางวัดบ้านสร้างเรื่องได้ขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ให้เข้ามาให้ความรู้เรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้แนวคิดในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโบราณคดี แล้วกระบวนการในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องที่เหมาะสมปัญหาอยู่นั้นคือ ผู้ที่จะดูแลและจัดการพิพิธภัณฑ์ ดังนั้นจะต้องจัดตั้งคณะกรรมการดูแลพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องที่ควรมาจากคนในชุมชนวัดบ้านสร้างเรื่องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการดูแลพิพิธภัณฑ์ในฐานะห้องเรียนชุมชน เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ โดยมีเจ้าอาวาสวัดบ้านสร้างเรื่องเป็นประธาน มีไวยาวัจกรของวัดทำหน้าที่ดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายทั้งหมดของพิพิธภัณฑ์ และจัดตั้งคณะกรรมการตัวอย่างเป็นทางการ เพื่อเข้ามาพัฒนา และทำกิจกรรมต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ และควรสร้างเครือข่ายด้านพิพิธภัณฑ์ภายในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเชื่อมโยงความรู้ไปในทิศทางที่เกิดความเข้าใจตรงกัน และยังสามารถช่วยเหลือในด้านการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ดังเช่นแนวคิดของสายันต์ ไพรชาญจิตร์ ที่ให้ความหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ว่า กระบวนการหรือชุดของการกระทำใดที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรมในอดีตของชุมชนที่เป็นแหล่งโบราณคดีและชุมชนโบราณ แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนหรือที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาคุณค่า พัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน (สายันต์ ไพรชาญจิตร์, 2548 : น.24 - 25)

ด้านการจัดแสดง พิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่องเป็นแหล่งเรียนรู้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษ ดังนั้นควรจัดแสดงเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองศรีสะเกษที่แสดงถึงวิถีชีวิตของผู้

คนจริงๆ เช่น ส่วนที่ 1 ห้องเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองโบราณก่อนตั้งเมืองศรีสะเกษ ส่วนที่ 2 ห้องจัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ ส่วนที่ 3 อารยธรรมเมืองโบราณจนถึงการล่มสลาย ส่วนที่ 4 วัฒนธรรมสีเผ่า ส่วนที่ 5 วิถีชีวิตอยู่ที่ศรีสะเกษ ที่เป็นการบอกเล่าถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เล่าผ่านวัตถุที่ชาวบ้านมอบให้พิพิธภัณฑ์ และประสบการณ์จริงจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนวัดบ้านสร้างเรื่องทางพิพิธภัณฑ์ควรจัดกิจกรรมให้กลุ่มผู้สูงอายุ เข้ามาให้ความรู้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนของท้องถิ่นเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนสมัยก่อน และวิธีใช้เครื่องมือประกอบอาชีพพื้นบ้าน

ในส่วนของการออกแบบพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยภายในห้องจัดแสดง ทางคณะกรรมการพิพิธภัณฑ์ควรหาคนภายในชุมชนที่สามารถออกแบบ หรือควรขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เพื่อช่วยในการออกแบบพื้นที่ในการจัดแสดงโบราณวัตถุ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์ และรูปแบบการจัดแสดงต้องมีป้ายแผนผังทั้งหมดของห้องจัดแสดงไว้ที่ด้านหน้าพิพิธภัณฑ์ และมีเนื้อหาของแต่ละห้อง เพื่อเรียนรู้ก่อนเข้าไปในพิพิธภัณฑ์ ในส่วนของการนำเสนอข้อมูล เนื้อหาของโบราณวัตถุ ทางพิพิธภัณฑ์ควรทำป้ายบอกเล่าข้อมูล อธิบายถึงสิ่งของที่นำมาจัดแสดง เพื่อให้ผู้เข้าชมเข้าใจในส่วนที่พิพิธภัณฑ์นำเสนอ โดยการออกแบบป้ายควรเป็นป้ายที่เป็นเอกลักษณ์ศิลปะของท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง และควรจัดทำแผนผัง เพื่อให้ผู้เข้าชมสามารถเดินชม โบราณวัตถุ และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ เพราะเนื่องจากทางพิพิธภัณฑ์มีบุคลากรที่จำกัด และเพื่อความสะดวกสบายของผู้เข้าชม โดยขอความร่วมมือจากเทศบาลออกแบบ แล้วจึงทำป้ายกระดาน และให้โรงเรียนในชุมชนแบ่งกลุ่มกัน และทำการแบ่งเนื้อหาโบราณวัตถุเป็นหมวดหมู่เขียนเป็นลายมือ บอกเล่าเนื้อหาของสิ่งของที่จัดแสดง

รูปแบบของการเดินชมพิพิธภัณฑ์ควรเดินเป็นวงกลม และชุดองค์ความรู้ทั้งหมดจะต้องมีปราชญ์ความรู้ที่อยู่ในชุมชน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ และวิถีชีวิต โดยชุดความรู้ที่ได้จะนำมาทำทะเบียนโบราณวัตถุ บันทึกลงคอมพิวเตอร์ โดยขอความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ภัณฑารักษ์ หรืออาจารย์สอนคอมพิวเตอร์

ของโรงเรียนในชุมชนให้เข้ามาช่วยสอนวิธีการบันทึกข้อมูลคอมพิวเตอร์ และระบบ QR Code

มีการประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมมีความสนใจมากขึ้น และได้ร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ เหมือนเป็นส่วนหนึ่งในพิพิธภัณฑ์ โดยพิพิธภัณฑ์จะต้องมีการจัดกิจกรรมทั้งในพิพิธภัณฑ์ และภายนอกพิพิธภัณฑ์ ซึ่งอาจจะเป็นการจัดนิทรรศการไปยังโรงเรียนในชุมชน และเป็นการนำโบราณวัตถุที่เก็บไว้ในคลังมาหมุนเวียนออกมาจัดแสดงอีกด้วย โดยการจัดนิทรรศการจะต้องคำนึงถึงกลุ่มบุคคลผู้เข้าร่วมในกิจกรรม เพื่อจัดกิจกรรมจะได้สอดคล้องเข้ากับกลุ่มบุคคลนั้นๆ จะได้ประโยชน์ที่สุด

เด็กที่ผ่านการอบรมทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมผู้เฒ่าเล่าความหลัง เป็นกิจกรรมที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับของใช้ วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้นักเรียนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของโบราณวัตถุสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเยาวชน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมพิพิธภัณฑ์ ควรนำกิจกรรมนี้เข้ามาทำร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่วัดบ้านสร้างเรื่องจัดเป็นประจำทุกเดือน รวมถึงโครงการอบรมมัคคุเทศก์ ซึ่งทางพิพิธภัณฑ์สามารถดำเนินกิจกรรมโดยให้คนในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจว่าสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ เพื่อต่อยอดเป็นธุรกิจพิพิธภัณฑ์ จัดทำของที่ระลึกโดยฝีมือของคนในชุมชนไว้เป็นกองทุนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ และจะสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สามารถกระทำได้อย่าง เช่น การจัดกิจกรรมเยาวชนวาดภาพ สืบค้นข้อมูลของโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ มีการจัดทำข่าวสารพิพิธภัณฑ์ และจัดนิทรรศการต่างๆ สร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชน มีการประกาศเสียงตามสายประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ สร้างเครือข่ายกับพิพิธภัณฑ์สำคัญในจังหวัดเพื่อความร่วมมือทางวิชาการ เช่น บ้านขุนอาไฟพาณิชย์ ศูนย์แสดงพันธุ์สัตว์น้ำศรีสะเกษ (สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ, 2555 : น. 63-64) รวมถึงศาสนสถานใกล้เคียง คือ พระธาตุสุพรรณหงส์ และพระเจดีย์ศรีนาคราช (พระธาตุเอมมงคล) (กำลังก่อสร้าง)

อย่างไรก็ดี บทความนี้คณะผู้วิจัยหวังว่าอาจเป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสร้างชุมชนต้นแบบในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้งในฐานะเป็นแหล่ง

องค์ความรู้ท้องถิ่น และอาจเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ในอนาคตและในยุคการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดการนำพิพิธภัณฑสถานชุมชนที่อยู่ในวัดมาสร้างหรือเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

แผนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่อง

จากผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่องควรมีการจัดการพิพิธภัณฑสถานให้ทั้งหมด เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานสามารถดำเนินการ และเกิดความยั่งยืนจะต้องมาจากความร่วมมือของคนในชุมชน หน่วยงานอื่นๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านสร้างเรื่อง โดยใช้หลักการ “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน โดยมีการจัดตั้งองค์กรบริหารการจัดการพิพิธภัณฑสถานที่ชัดเจน โดยจะต้องมีการพัฒนาความรู้ในด้านการจัดการ จึงควรจะศึกษาในด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานโดยการเดินทางไปศึกษาดูงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น หอพิพิธภัณฑสถานที่ได้รับการนิยามประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑสถาน และควรจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานให้ทันสมัย เพื่อที่จะสามารถดึงดูดให้คนสนใจที่จะเข้าชมพิพิธภัณฑสถาน ควรมีแนวทางในการจัดการองค์ความรู้เพื่อให้สอดคล้องกับโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถาน ในการศึกษาควรยกประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชิ้นส่วนพระพุทธรูป และชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือเครื่องใช้ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีที่สำคัญของชุมชน โดยจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนหรือโรงเรียนในท้องถิ่น เข้าร่วมทำกิจกรรมนักร้องโบราณคดีรุ่นจิ๋ว มีการสืบค้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ประเพณี ของบรรพชน จัดทำสาแหรกเครือญาติของแต่ละคน เพื่อหาคนที่สามารถเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ทำให้ผู้ที่สามารถเล่าเรื่องราวความเป็นมา วิถีชีวิต เกิดความเข้าใจและเป็นปราชญ์ชุมชน โดยอาจจะทำเป็นภาพยนตร์สั้นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนให้คนในชุมชนเป็นนักแสดงหลัก โดยขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เข้ามาสนับสนุนในการทำภาพยนตร์ และในส่วนของ

โบราณวัตถุทางโบราณคดีควรจะขอความร่วมมือกับกรมศิลปากร ประชาชน และผู้ที่มีความรู้ในเรื่องราวของเมืองโบราณ และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อจัดทำเป็นทุกข้อมูลของทรัพยากรทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ มีการจัดการพิพิธภัณฑ์ โดยขอความร่วมมือไปยังหน่วยงาน และผู้รู้ เพื่อขอคำแนะนำในการจัดทำทะเบียน วัตถุ และระบบงานข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ และยังเป็น การสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ เพื่อช่วยกันพัฒนา เผยแพร่ และเชื่อมโยงความรู้ของพิพิธภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้ ที่สนใจ (ธัมมา พิทักษา, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2561) ในฐานะเส้นทางตามรอยศรัทธา พระพุทธศาสนาและโครงการเที่ยวเมืองรองของจังหวัด และยังเป็น การส่งเสริม กิจกรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัด ศาสนา และชุมชน ซึ่งนับว่ามีความทันสมัย ภายใต้อกรอบแนวคิด “สี่ประสาน” คือ วัด - ชุมชน - โรงเรียน - หน่วยงานราชการ เพื่อให้ การจัดการพิพิธภัณฑ์ของวัดๆ มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำการศึกษาวิจัยในอนาคต

ควรทำการศึกษาวิจัยแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม แหล่งโบราณสถานในพื้นที่ วัด เรื่องชนเผ่า เพื่อให้เป็นพื้นที่ศึกษาเชื่อมโยงด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้เมือง ศรีสะเกษมีแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนที่สมบูรณ์ และยังเป็นแนวทางในการ จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้ชุมชนอื่นสามารถนำไปใช้ได้ ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าควร มีการศึกษาเชิงลึกในแต่ละด้าน เนื่องจากงานพิพิธภัณฑ์นั้น (Indigenous Curatorship) ได้กลายเป็นสนามของพิพิธภัณฑ์ศึกษาที่สำคัญของวงการพิพิธภัณฑ์ ในประเทศไทยปัจจุบัน ดังเช่นงานเผยแพร่ของนักพิพิธภัณฑ์ศึกษาที่มีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางศึกษาในบทความนี้ด้วย (ชัยสิทธิ์ บุญเกียรติ, บรรณาธิการ, 2557. น. 31; และอิสระ ชูศรี, บรรณาธิการ, 2559 : น.32)

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้เสนอแนวทางเพื่อต่อยอดทางวิชาการเพิ่มเติม เช่น อาจนำแนวทางการจัด

การพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไปศึกษากับพื้นที่และพิพิธภัณฑ์อื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเพิ่มเติมได้ หรืออาจศึกษาในเชิงพัฒนาการหรือเปรียบเทียบกับที่ย่อมได้ หรือ

ศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เพิ่มเติมแต่ศึกษาการจัดแสดงเฉพาะในแต่ละด้าน เช่น วัตถุโบราณ วัตถุสมัยใหม่ โดยศึกษาให้ลึกซึ้งและเจาะจงกว่าเดิมก็ได้

กล่าวโดยสรุป คณะผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวของนักวิชาการด้านอีสานคดีศึกษาทั้ง 2 ท่านที่กล่าวว่า เราอาจตระหนักได้ว่า แท้ที่จริงแล้วประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวจึงมิใช่เพียงการเที่ยวเพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การเกิดสำนึกความเป็นชาติ การเข้าใจวงล้อประวัติศาสตร์ ฯลฯ เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันกับมิติของการเศรษฐกิจที่อธิบายว่ามีความเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์ มีว่าจะจริงหรือไม่ก็ตามกับการใช้ประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ให้กลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวอีกด้วย คนในยุคโลกาภิวัตน์จึงต้องตระหนักในประเด็นดังกล่าวอย่างยิ่ง (อรรถ นันจักร์, 2550 : น 75 ; และทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554 : น 11)

ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบ้านสร้างเรื่อง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ จึงสอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นที่มีการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นให้เป็นสินค้าและจุดขายแก่วัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาทางเลือกอย่างยั่งยืนในทุกระดับ โดยมีเป้าหมายสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองของชุมชนและสังคมบนฐานความรู้และคุณธรรมโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนด

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 2 ท่านที่ช่วยประเมินบทความนี้ และให้ข้อเสนอแนะอย่างละเอียดเพื่อปรับปรุงบทความนี้ให้สมบูรณ์มากขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดหลายประการ คณะผู้วิจัยสามารถทำได้เพียงปรับปรุงได้บางส่วนไม่สามารถทำตามคำแนะนำได้ทั้งหมด ขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำบทความนี้ ขอขอบคุณคณะกรรมการวัดพระธาตุเรืองรอง (วัดบ้านสร้างเรื่อง) ทุกคนที่อยู่ให้ข้อมูล ขอขอบพระคุณแนวคิดด้านพิพิธภัณฑ์ศึกษาของกรมศิลปากร และแนวคิดของ รศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้เป็นตะเกียงและเข็มทิศนำทางในการศึกษาเกือบจะตลอด ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษที่อนุญาต

ให้ไปเก็บข้อมูลในวันและเวลาราชการ ขอขอบคุณลูกศิษย์สิริชัย ศรีชัย ศุกล ทองสุ
 ทธิ ปฎิพล แสนหยุด ธนพล หวังยศ อติศักดิ์ อุดมสันต์ บัญชาพล ไยแสง ศิวกร อร่าม
 เรื่อง และ อภิลิทธิ์ ชำนาญไพโร ที่คอยให้กำลังใจ ช่วยเหลือ สนับสนุน ตลอดจนตรวจ
 ทานบทความนี้ให้มีข้อบกพร่องน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ยังต้องขอขอบคุณ
 เจ้าหน้าที่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษที่ให้ความช่วยเหลือในการหา
 ข้อมูลสำคัญบางส่วนที่ยากต่อการเข้าถึงของผู้เขียนจนสามารถนำมาอ้างอิงใน
 บทความนี้เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ท้ายสุดขอขอบคุณว่าที่ร้อยตรีวรพจน์ วิเศษศิริ
 “เพื่อน” และ “กองบรรณาธิการ” ที่เชื่อเชิญให้เสนอบทความในวารสารโพธิวิจย
 วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ฉบับนี้ ตลอดจนติดตามความ
 ก้าวหน้าของงานให้ตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2545). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท. : ม.ป.พ..
- ชีวลีทธิ์ บุญยเกียรติ, บรรณาธิการ (2557) . คนทำพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยา
 สิรินคร (องค์การมหาชน).
- ชีวลีทธิ์ บุญยเกียรติ. (2559). ปฏิบัติการพิพิธภัณฑ: บทเรียนจากคนอื่น. กรุงเทพฯ สถาบัน
 พิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ.
- ณัฐพล บุญทิศ. (2546). พระมหาเจดีย์และพิพิธภัณฑชุมชนบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี.
 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- นพรัตน์ มณีรัตน์. (2541). การสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเทศของชุมชนศรีวัง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะ
 นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . ถ่ายเอกสาร.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ
 : อินทนิล.
- ทิตนา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ฉันทพงศ์ สารรัตน์; และชำนาญ โสตา. (2561). การสื่อความหมายพระธาตุเรืองรองเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม. นครปฐม : รวบรวมบทความการประชุมวิชาการระดับชาติ SMART ครั้งที่ 8 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม วันศุกร์ที่ 22 มิถุนายน 2561.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2530). พิพิธภัณฑศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พรศิริ วิรุณพันธ์. (2550). การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ : กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. ถ่ายเอกสาร.
- พินทร ดาวเรือง. (2552). กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑพื้นบ้านวัดพุทธมงคล ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- พิเศษ จันทน์. (2546). พิพิธภัณฑวัฒนธรรมพื้นถิ่นชาวไทยยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ภราดร ศรีปัญญา; และคนอื่นๆ . (2557). บทกวีนิพนธ์ : แผ่นดินศรีสะเกษ. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.
- ภราดร ศรีปัญญา; และคนอื่นๆ . (2558). ศรีสะเกษจังหวัดของเราเล่ม 1 : ประวัติศาสตร์สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.
- รังสฤษดิ์ สัตยาภู. (2550). แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. ถ่ายเอกสาร.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิน. (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ. (2555). มิวเซียมสยาม : บ้านเกลือ เอือนเสี้ยวพาเที่ยวพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ : สถาบันฯ .
- สายันต์ ไพเราะญจิตร. (2547). การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- หลวงปู่ธัมมา พิทักษ์. (ม.ป.ป.). หลวงพ่อเจิมแจ้วอ้าว (ประวัติพระธาตุเรืองรอง). มปท. : มปท..

หลวงปู่ธัมมา พิทักษา. (มปป.ช.). หลวงตากู หลวงปู่แก. มปท. : มปป..

อรรถ นันทจักร์. (2550) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยว. อุบลราชธานี โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

อิสระ ชูศรี, บรรณาธิการ (2559) พิพิธภัณฑ : บทความเลือกสรรจากการประชุมวิชาการ กรุงเทพฯ : สถาบันพิพิธภัณฑเรียนรู้แห่งชาติ.

หลวงปู่ธัมมา พิทักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ฉันทพงศ์ สารรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2561.

หลวงพ่อดุลกิจ วิเวก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ฉันทพงศ์ สารรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561.

ไกรสิทธิ์ สีเขียว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ฉันทพงศ์ สารรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561.

วุฒิพงษ์ กักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ฉันทพงศ์ สารรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561.

เทพนม บุญตาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ฉันทพงศ์ สารรัตน์ เป็นผู้สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2561

